

הרב צבי שורץ

'ביכורים' של רגלים ו'רגל' של ביכורים

הקדמה

מצוות ה'ביכורים' - ביכורי הפירות מוזכרת מספר פעמים בתורה.¹ אך פעמיים מופיעה המצווה בתורה סמוך למצוות 'עלייה לרגל' בשלוש הרגלים, כמעט באותו סגנון:

שלוש רגלים תחוג לי בשנה... וחג הקציר **ביכורי מעשיך** אשר תזרע בשדה... **שלוש פעמים** בשנה יראה כל זכורך אל פני האדון ה'... **ראשית ביכורי אדמתך** תביא בית ה' אלוקיך **לא תבשל גדי בחלב אמו** (שמות כג, יד-יט).

וחג שבועות תעשה לך **ביכורי קציר חיטים**... **שלוש פעמים** בשנה יראה כל זכורך את פני האדון ה' אלוקי ישראל... **ראשית ביכורי אדמתך** תביא בית ה' אלוקיך **לא תבשל גדי בחלב אמו** (שמות לד, כב-כו).

פשוטו של מקרא, זמן הביכורים בפסוקים אלו הוא חג השבועות שנקרא חג הקציר, ובמקום אחר נקרא 'יום הביכורים'² בשל הבאת ביכורי קציר החיטים, וגם בשל ביכורי הפירות שמביאים משבועות עד סוכות. גם הביכורים הנזכרים בפסוק 'ראשית ביכורי אדמתך' מובאים בחג השבועות. וכך מביא רש"י (שמות כג, טז):

וחג הקציר - הוא חג השבועות. ביכורי מעשיך - שהוא זמן הבאת ביכורים [חיטים] ששתי הלחם הבאים בעצרת היו מתירין החדש למנחות. ולהביא בכורים [פירות] למקדש שנאמר (במדבר כח, כו) וביום הביכורים.³

ובפסוק יט - 'ראשית ביכורי אדמתך' - אף השביעית חייבת בביכורים. וברש"י (שמות לד, כו): 'ראשית ביכורי אדמתך' - משבעת המינין האמורים בשבח ארצך. וכן ברשב"ם (שמות כג, יט):

ראשית ביכורי אדמתך: משבעת המינין האמורים בפרשת כי תבא ולקחת מראשית כל פרי האדמה, בעלותך ברגלים, אז תביא ביכורך.

בהבנת פסוקי מקרא אלו ישנם שלושה קשיים: (א) הביכורים כבר נזכרים בשמות כג, טז - 'ביכורי מעשיך', מדוע צריך לחזור על ציווי 'ראשית ביכורי אדמתך' שלושה פסוקים אחר כך? (רש"י הרגיש בקושי זה ופירש שהכתוב מחדש שאף השביעית חייבת בביכורים. אך אנו מחפשים הסבר אחד לכל הקשיים) (ב) מדוע מסמיכה התורה את מצוות הביכורים לשלוש הרגלים הרי ביכורים שייכים לכאורה רק לחג השבועות, ולא לכל שלוש הרגלים? ג. מדוע חוזרת התורה על מצוות הביכורים והעלייה לרגל פעמיים, ובאותו

1. ויקרא כג, יז-כ; במדבר כח, כו; שמות כג, טו; במדבר יח, יג.

2. במדבר כח, כו.

3. רש"י סובר שאפשר להביא ביכורים בחג השבועות. ועיין בהערה 5.

סגנון? בעיון זה נתוודע לשלוש מצוות הביכורים - החיטים והפירות הנזכרים במפורש, וביכורי השעורים שנזכרים במקרא במקום אחר במפורש, וייתכן שנרמזים גם כאן, ונבין מדוע נכתבו בסמוך לציווי על שלוש הרגלים. כמו כן נראה שהסמיכות של הרגלים לביכורים בתורה מרמזת שהבאת ביכורי הפירות במשך כל הקיץ הייתה מעין חגיגת 'עלייה לרגל', כי עיקר הבאתם היא בתקופה שבין שבועות לסוכות⁴ שאז מתבשלים רוב הפירות. כמו כן, נתבונן בסמיכות האיסור 'לא תבשל גדי' לרגלים ולביכורים, ונמצא, מה מלמדת אותנו סמיכות זו?

א. שלושה סוגי 'ביכורים'

ה'ביכורים' - כך שמה של המצווה שעניינה הבאת ביכורי פירות משבעת המינים למקדש, זמנה משבועות ועד סוכות.⁵ הפסוקים העוסקים במצווה זו מופיעים בפרשת כי תבוא (דברים כו, א-ב):

והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלוקיך נתן לך נחלה וירשתה וישבת בה. ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך אשר ה' אלוקיך נתן לך ושמת בטנא והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלוקיך לשכן שמו שם.

ישנן גם מנחות, שנקראות 'ביכורים': קרבן העומר. הבא בט"ז בניסן, מן השעורים [אביב] נקרא 'מנחת ביכורים':⁶ 'ואם תקריב מנחת בכורים לה' אביב קלוי באש גרש כרמל תקריב את מנחת בכוריך' (ויקרא ב, א). וקרבן 'שתי הלחם' הבא מן החיטים הוא ה'מנחה החדשה' הבאה ב'עצרת', וגם הוא נקרא 'ביכורים' (ויקרא כג, טז-כ):

עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמישים יום והקרבתם מנחה חדשה לה'. ממושבותיכם תביאו לחם תנופה שתיים שני עשרונים סולת תהיינה חמץ תאפינה ביכורים לה'... והניף הכהן אתם על לחם הביכורים תנופה לפני ה' על שני כבשים קדש יהיו לה' לכהן.

וכן: 'וחג שבועות תעשה לך ביכורי קציר חטים' (שמות לד, כב). מכאן יוצא, שקבוצת ה'ביכורים' כוללת שלושה סוגים:

- 1) ביכורי שעורים - מנחת העומר.
- 2) ביכורי חטים - 'שתי הלחם'.
- 3) ביכורי פירות שבעת המינים.

4. לכן המאמר מתפרסם בגיליון זה, היוצא בימים שבין שבועות לסוכות.
5. משנה ביכורים פ"א מ"ו: 'מעצרת ועד החג מביא וקורא'. אין מביאים קודם לעצרת, ומסוכות ועד חנוכה מביא ואינו קורא, ואז אין המצווה מתקיימת בשלמותה. בחג השבועות עצמו יש מחלוקת אם אפשר להביא ביכורי פירות, כי הביכורים טעונים קרבן: יש אומרים שאי אפשר להקריב קרבן זה ביום טוב (שטמ"ק, הובא ברי"ט אלגזי בכורות רפ"ד), ויש אומרים שמקריבים קרבן זה ביום טוב (מהרי"ט אלגזי, הל' בכורות רפ"ד). הרב יהודה עמיחי דן בהרחבה בנושא במאמרו 'ביכורים בשבועות' - אתר מכון התורה והארץ.
6. רש"י, ויקרא ב, יא.

ב. שלוש הרגלים - ימי דין של עולם הצומח

קיים מכנה משותף בין ה'ביכורים' הללו: שלושתם נמנים על 'שבעת המינים', שלושתם נקראים 'ביכורים' ושלושתם קשורים לרגלים. כך עולה מן הגמרא (ראש השנה טז ע"א) המתאייחסת למשנה 'בארבעה פרקים העולם נידון: בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן... ובחג נידון על המים'. וכך נאמר בגמרא:

תניא אמר רבי יהודה משום ר"ע - מפני מה אמרה תורה הביאו **עומר בפסח**? מפני שהפסח זמן תבואה הוא. אמר הקדוש ברוך הוא: הביאו לפני עומר בפסח, כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות. ומפני מה אמרה תורה הביאו **'שתי הלחם' בעצרת**? - מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא, אמר הקדוש ברוך הוא: הביאו לפני שתי הלחם בעצרת, כדי שיתברכו לכם פירות האילן.⁷ ומפני מה אמרה תורה נסכו מים בחג? אמר הקדוש ברוך הוא נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה.

אם בפסח ובשבועות מתברכים חלק מן הגידולים, הרי בסוכות מתברכים כל הגידולים ע"י ירידת הגשמים. הגמרא קושרת את קרבן העומר עם פסח ואת שתי הלחם עם עצרת. להלן נראה שביכורי הפירות קשורים בקשר אמיץ לחג הסוכות.

ג. הביכורים כמו הרגלים, משקפים התפתחות הדרגתית

בקרבנות ה'ביכורים' אפשר להבחין בהדרגתיות עולה - גם בסדר גידולם וגם בסוג הגידולים:

סדר הגידולים - השעורים הצומחות ונקצרות בראשונה - בניסן (ועל שמן נקראת העונה - 'אביב'⁸). אחריהן, החיטים שמופיעות מאוחר יותר, ונקצרות באייר ובסיון. ולבסוף הפירות משבעת המינים שמבשילים מסיון ועד כסלו: הגפן - בסיון ובתמוז; התאנה - בתמוז ובאב; הרימון - באלול; התמר - בתשרי; והזית - במרחשוון ובכסלו. סוג הגידולים - השעורה היא מאכל בהמה או מאכל פחות ערך לאדם.⁹ החיטה בדרגה גבוהה יותר, בהיותה מאכל אדם, אולם זקוקה היא לתיקון כדי שתהיה ראויה למאכל - 'בזעת אפיך תאכל לחם' (בראשית ג, יט). והפירות, שהם מזון הגדל בצורה מתוקנת, כפרי גן העדן - נחמד להשכיל ותאוה לעיניים. ושיאם, התמר המתוק כדבש. הביכורים משקפים גם את המהלך ההדרגתי העולה, של הרגלים הצמודים להם: מהלך זה של הרגלים מתחיל ביציאת מצרים - בפסח, ממשיך בקבלת התורה בהר סיני - בשבועות, ומסתיים בהשראת שכינה - בסוכות. אמנם, מהלך זה אינו שלם, שהרי ארץ ישראל איננה חלק ממנו. השראת השכינה במדבר איננה המציאות השלמה. רק כאשר עם ישראל ייכנס לארץ, ותשרה שכינה בבית המקדש, תתקיים המציאות בשלמותה.

7. ורבי יהודה לשיטתו בסנהדרין ע"ב שעץ הדעת היה חיטה. ולכן יכולים פירות האילן להתברך בזכות 'שתי הלחם' מן החיטים.

8. שמות ט, לא - 'כי השעורה אביב'.

9. עיין במאמרי 'להניף את העומר', אמונת עתיך 111 (תשע"ו), עמ' 7-13.

מהתבוננות בפסוקי התורה, שבהם הקב"ה מזכיר את היציאה ממצרים, לקיחה לעם והיותו להם לאלוקים, והבאה אל הארץ עולה, שזו התוכנית שהקב"ה הודיע למשה כבר במצרים (שמות ו, ו-ט):

לכן אמר לבני ישראל אני ה' **והוצאתי אתכם** מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבודתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים. **ולקחתי אתכם לי לעם** והייתי לכם לאלוקים וידעתם כי אני ה' אלוקיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים. **והבאתי אתכם אל הארץ** אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אותה לכם מורשה אני ה'. וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה.

סדר הרגלים משקף את מהלך ההיסטוריה של עם ישראל, ומתאים גם למהלך הטבעי החקלאי המתפתח בעונות השנה: פסח באביב [התחלת גידול התבואה], שבועות בקציר, [הבשלת התבואה] וסוכות באסיף [גמר העבודה בשדה והבאה אל הבית], וכך משתלבים הביכורים עם הרגלים: בחג האביב מקריבים את העומר, הבא בניסן מן השעורים, שהן מאכל פחות ערך, ומבטאות מצב גולמי של עם שזה עתה יצא ממצרים; בחג הקציר מקריבים את שתי הלחם, הבאים מן החיטים שהן מאכל משובח, ומבטאות את מהותן העיקרית של העם, המקבל משמעות וייעוד לחייו בנתינת התורה;¹⁰ ומתקופת חג הקציר ועד חג האסיף, מביאים את הביכורים מפירות הארץ, פירות המבטאים את התכלית העליונה של השראת שכינה, שייעודה הסופי הוא: 'והיה כי תבוא אל הארץ... ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש'.

ד. ה'ביכורים' - ימי הול באווירה חגיגית של עלייה לרגל

מצוות העלייה לרגל בשלוש הרגלים מחייבת כל אחד ואחד. אך מכיוון שיש תאריך אחד קבוע המשותף לכל העולים לירושלים, מסתבר שנעשתה בעם רב, בהמון חוגג. לעומת זאת, מצוות הבאת הביכורים למקדש, היא מצוותו של כל איכר יחידי. ולקיומה של מצווה זו אין תאריך אחד: 'מעצרת ועד החג מביא וקורא' (משנה ביכורים פ"א מ"ו). וכל איכר יכול היה להביא את ביכוריו בתאריך המתאים לו ולגידולי אדמתו. אולם ראה זה פלא! התיאור היחיד של עלייה לרגל לירושלים בימי בית שני שנשתמר לנו בספרות חז"ל - במשנה, בתוספתא ובירושלמי - אינו של עלייה לרגל בשלוש הרגלים, אלא דווקא של עלייתם לירושלים של מביאי הביכורים (משנה ביכורים פ"ג מ"ב-מ"ד):

כיצד מעלין את הביכורים? כל העיירות שבמעמד מתכנסות לעיר של מעמד, ולגין ברחובה של עיר... ולמשכים היה הממונה אומר: 'קומו ונעלה ציון אל בית ה' אלוקינו.

הקרובים מביאים התאנים והענבים והרחוקים מביאין גרוגרות וצימוקים. והשור הולך לפניהם, וקרניו מצופות זהב ועטרה של זית בראשו. החליל מכה לפנייהם עד

10. סנהדרין ע"ב: 'רבי יהודה אומר [עץ הדעת] חיטה היה, שאין התינוק יודע לקרוא אבא ואמא עד שיטעום טעם דגן'. כמו כן, חטה - בגימטריה כ"ב רמז לכ"ב אותיות התורה.

שמגיעים קרוב לירושלים. הגיעו קרוב לירושלים - שלחו לפנייהם [להודיע על בואם], ועיטרו את ביכוריהם. הפחות והסגנים יוצאים לקראתם, לפי כבוד הנכנסים היו יוצאים. וכל בעלי אומניות שבירושלים עומדים לפנייהם, ושואלין בשלומם: אחינו, אנשי מקום פלוני, באתם לשלום. החליל מכה לפנייהם עד שמגיעין להר הבית. הגיעו להר הבית, אפילו אגריפס המלך נוטל הסל על כתפו, ונכנס עד שמגיע לעזרה. הגיע לעזרה ודיברו הלוויים בשיר ארומך ה' כי דליתני ולא שמחת אויבי לי.

הרמב"ם (הל' ביכורים פ"ד הט"ז) פסק שהמצווה נעשית ברוב עם: כיצד מעלין את הביכורים? כל העירות שבמעמד מתכנסות לעירו של מעמד כדי שלא יעלו יחידים, שנאמר ברוב עם הדרת מלך.

מדברי הרמב"ם אנו לומדים שתיקנו שלא יעלו יחידים להביא ביכורים אלא רבים כדי לקיים ברוב עם הדרת מלך. יסוד זה מופיע כבר בתוספתא (ביכורים פ"ב ה"ח): 'לא היו עולין יחידים יחידים אלא פלכים פלכים'. שלא כמו ברגלים, לא הייתה עלייתם של מביאי הביכורים בו-זמנית מכל הארץ, אלא כל מחוז ומחוז עלה לירושלים בזמן אחר. כל אזור בעל נתונים גיאוגרפיים-אקלימיים משלו ובעל אופי חקלאי משלו, קבע את מועד הבאת הביכורים בתאריך ההבשלה המתאים לאקלימו ולגידוליו המיוחדים. כך הייתה ירושלים חוגגת בעונת הקיץ, לאחר חג השבועות, את הבאת הביכורים עם איכריו של כל אזור ואזור, בעת שהללו עלו אליה לרגל. וכך היה כל אזור בארץ ישראל, על אנשיו המיוחדים לו ועל פירותיו האופייניים, מטביע את חותמו ליום אחד על ירושלים ועל המקדש. והייתה עונת הביכורים בירושלים מעין 'סימפוזיה' של שמחה והודיה על ארץ ישראל רבת הגוונים. כיצד הפכה המצווה המוטלת על היחיד למצווה המתקיימת ברוב עם? נדמה, שטעמה המיוחד של המצווה הוא במהותה - הודיה על מתנת הארץ לעם ישראל כולו.¹¹ משום כך משמש הפרט פָּה לא רק לעצמו, אלא גם ובעיקר לעם כולו. ב'מקרא הביכורים' מדבר היחיד בשם העם כולו בגוף ראשון רבים. הודאה על מתנת הארץ לישראל, ראוי לה, אפוא, שתיעשה ותיאמר על ידי המון עולי רגל, ולא על ידי איכרים בודדים.¹²

ה. סדר העלאת הביכורים והבאתם - מעין 'רגל' רביעי

המקום המרכזי שתופס תיאור עלייתם לרגל של מביאי הביכורים במסכת ביכורים (במשנה, בתוספתא ובתלמוד הירושלמי), מעלה על הדעת שבמעשה ציבורי זה הפכה הבאת הביכורים למעין 'רגל' רביעי בנוסף לשלוש הרגלים, הקבועים בלוח השנה. ההבדל המהותי בין מצוות העלייה לרגל להבאת הביכורים לירושלים הוא שבשלוש הרגלים יש חובת ראייה והבאת קרבן ראייה ואילו בהבאת הביכורים לירושלים שלא ברגלים עצמם, אין חובת ראייה¹³ ואין מביאים עולת ראייה. 'לעליית רגל' רביעית זו, שלא כשלוש

11. להלן בפרק ז, נרחיב על הקשר בין הביכורים לבין הודאה על הארץ.

12. הרב אלחנן סמט, עיונים בפרשת השבוע ב, פרשת כי תבא, עמ' 383-399.

13. וישנם מצבים שאפשר להעלותם ע"י שליח (רמב"ם, הל' ביכורים פ"ב הכ"א עפ"י הירושלמי ביכורים פ"א ה"ה).

הרגלים, אין תאריך קבוע בלוח השנה, אלא היא נקבעת בכל שנה מחדש על ידי 'זקני המעמד' (המחוז) שאיכריו נאספים יחדיו לעלות לירושלים ולהביא את ביכוריהם למקדש. וכאמור, אין זמנו של מחוז אחד כזמנו של האחר. על כל פנים, זמנה של מצווה זו להיעשות בשלמותה (ביחד עם 'מקרא ביכורים') מוגבל 'מן העצרת ועד החג', והרי היא כמקשרת בין שני הרגלים הללו. ואכן, בספר שמות מופיעה מצוות הביכורים פעמיים בסמיכות לציווי על הרגלים, בפרשת משפטים ובפרשת כי תשא, כדי לרמוז שלביכורים עצמם יש מאפיינים של עלייה לרגל, ולכן גם הם מעין 'רגל'.¹⁴

1. סוכות וביכורים - שיאה של שמחה

כבר הזכרנו לעיל, שזמנה של מצוות הביכורים הוא משבועות עד סוכות. עם זאת חג הסוכות הוא הזמן המתאים ביותר למצוות הביכורים: ראשית - מן הבחינה הבוטנית, עד חודש תשרי כבר מניבים רוב פירות שבעת המינים, בעוד שבעצרת הבשילו רק ביכורי החיטה והשעורה, ואולי גם זנים בכירים של ענבים. שנית - מן הבחינה הרוחנית - אומר הרמב"ם בפירושו למשנה (ביכורים פ"א מ"ו): 'מעצרת עד החג מביא וקורא':

כי נאמר בפרשת הביכורים (דברים כו, יא): **ושמחת** בכל הטוב אשר נתן לך ה' וכו', ואמרו בספרי¹⁵ אין קריאה אלא **בשעת שמחה**, כשתמצא לומר מעצרת ועד החג מביא וקורא, מהחג ועד חנוכה מביא ואינו קורא, לפי שמחת אותה שנה נגמרה **בסוף חג הסוכות** שבו אמר ה' **ושמחתם** לפני ה' אלוהיכם.

ריבוי פעלי השמחה נמצא בחג הסוכות: 'ושמחת בחגך'... 'והיית אך שמח'¹⁶ 'ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים'.¹⁷ הרי שמחה זו בחג מתאימה למצוות הביכורים שנזכרת בה שמחה:¹⁸ **ושמחת** בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלוהיך'. ומכאן למדה הגמרא¹⁹ שמצוות הבאת ביכורים עם 'מקרא ביכורים', היא רק **בזמן שמחה**. שמחה זו עולה על גדותיה בחג האסיף בשל אסיף התבואה, ואולי גם בשל הצלחת היבולים של כל שבעת המינים.

2. סוכות וביכורים - הודאה על ארץ ישראל וטובה

חג הסוכות קשור בקשר הדוק לארץ ישראל. וכך מביא האברבנאל בפירושו (דברים טז, ט ד"ה והנה נשאר):

למה היו הרגלים שלוש לא פחות ולא יותר? ואומר בסיבת זה, שישראל קיבלו מהשם יתברך ג' חסדים גדולים: והם יציאת מצרים ומתן תורה וירושת הארץ. ולכן

14. הרב אלחנן סמט, שם.

15. וכן בבלי פסחים לו ע"ב. וברש"י, דברים כו, יא: 'ושמחת בכל הטוב - מכאן אמרו אין קורין מקרא בכורים אלא בזמן שמחה מעצרת ועד החג, שאדם מלקט תבואתו ופירותיו ויינו ושמנו'.

16. דברים טז, יד-טו.

17. ויקרא כג, מא.

18. דברים כו, יא.

19. פסחים לו ע"ב.

ציווה שיעלו לביתו שלוש פעמים בשנה: בחג המצות להודות לה' על שהוציאם ממצרים, ובחג השבועות להודות לפניו על שנתן להם את התורה, ובחג הסוכות להודות לפניו על הארץ ועל תבואותיה... וחג הסוכות הוא שבעת ימים מפני שבעת המינים שנשתבחה בהן ארץ ישראל.

מקור נוסף לקשר שבין חג הסוכות לארץ ישראל נמצא בתלמוד הירושלמי (סוכה פ"ב ה"י), הלומד את המקור לדין 'תשבו כעין תדורו' במצוות הסוכה - משיבת ארץ ישראל: כתיב 'בסוכות תשבו', ואין תשבו אלא תדורו, כמה דאת אמר וירשתם אותה וישבתם בה, שיהא אוכל בסוכה ומטייל בסוכה ומעלה כליו לסוכה.

למילה 'תשבו' משמעויות שונות: ישיבה ממש, כגון 'ויתחזק ישראל וישב על המיטה' (בראשית מח, ב). או חיים במקום, כמו 'וישב יעקב בארץ מגורי אביו' (בראשית לז, א). רש"י על הפסוק (ויקרא יב, ד) 'תשב בדמי טהרה' מביא: 'אין תשב אלא לשון עכבה, כמו (דברים א מו) ותשבו בקדש, וישב באלוני ממרא (בראשית יג יח)'. הירושלמי רוצה לומר שישיבה בסוכה, עניינה מגורים וחיים במקום, והפסוק שהוא בוחר להביא כראיה לכך, הוא הפסוק העוסק בישיבת ארץ ישראל. מבית מדרשו של הגר"א מובא²⁰ שמצוות ישיבה בסוכה ומצוות ישיבת ארץ ישראל הן שתי המצוות היחידות שהאדם מקיימן בכל גופו, גם בשעת אכילתו ושנתו. ורמז לכך בפסוק: 'ויהי בשלם סכו ומעונתו בציון' (תהילים עו, ג), הושוו ציון וסוכה זה לזה. גם מצוות הביכורים קשורה לארץ, וכל כולה הודאה על הארץ הטובה ועל פירותיה. פרשת הביכורים פותחת בפסוקים 'והיה כי תבוא אל הארץ... אשר תביא מארצך' (דברים כו, א-ב), ממשיכה ב'מקרא ביכורים' 'כי באתי אל הארץ' (פס' ג), ומסתיימת בפסוק 'ויבאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש' (פס' ט). בהתבוננות במשניות במסכת ביכורים, ניתן לראות שהן נובעות מתוך עניינה של מצוות הביכורים - הקשר לארץ וההודאה על הארץ:

א) המשנה (ביכורים פ"א מ"א) מונה אנשים מסוימים, שחלקם אינם יכולים להביא ביכורים וחלקם אינם רשאים לומר מקרא ביכורים:

הנוטע לתוך שלו והבריק לתוך של יחיד או של רבים, וכן המבריק מתוך של יחיד או מתוך של רבים לתוך שלו - הרי זה אינו מביא. מאיזה טעם אינו מביא? משום שנאמר 'ראשית ביכורי אדמתך' עד שיהיו כל הגידולין מאדמתך.

הסיבה לפטור במקרים אלו היא חוסר אחיזה מסוימת בקרקע. ורק כאשר האדם מחובר באופן משמעותי לארץ יכול הוא להודות עליה בפה מלא. וכיוון שכל עניינה של מצוות ביכורים תודה על הארץ, למי שאין בעלות בארץ, לא יכול לקיימה.

ב) 'רבי יוסי הגלילי אומר: אין מביאין ביכורים מעבר הירדן, שאינה ארץ זבת חלב ודבש' (ביכורים פ"א מ"י). המשנה מלמדת שהבאת הביכורים נעשית רק משבעת המינים, מהפירות המשובחים, ומהחלק בארץ ישראל, הנקרא 'זבת חלב ודבש'. הדרישה להביא את הביכורים מן הפירות המשובחים נובעת מהצורך להודות על הארץ ועל טובה. ולכן פירות שאינם מבטאים את טובה המיוחד של ארץ ישראל פטורים ממצוות ביכורים.²¹

20. קול התור לר' הלל משקלוב, פ"א סעי' ז.

21. לעומת מצוות אחרות התלויות בארץ, המתקיימות בכל הגידולים.

ג) 'אלו מביאין ולא קורין - הגר מביא ואינו קורא, שאינו יכול לומר אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו'. חוסר היכולת לומר משפט זה, מעיד על חוסר בקשר לארץ, וממילא על חוסר יכולת להביע תודה על הארץ.

הרב מנחם זעמבא²² מביא בשם האר"י, שהדגש בדיני הביכורים הוא על טוב הארץ, כי מצוות הביכורים מהווה תיקון לחטא המרגלים 'שהוציאו דיבה על הארץ, ומצוות ביכורים ניתנה משום חיבת הארץ'. והוא רואה רמז לקשר ביניהן במשנה ביכורים (פ"ג מ"א) המזכירה את אותם הפירות שהביאו המרגלים:

יורד אדם לתוך שדהו ורואה **תאנה** שביכרה, **אשכול** שביכר, **רימון** שביכר וקושרן בגמי ואומר הרי אלו ביכורים.

הפירות הנזכרים במשנה הם הפירות שנזכרו בפרשת המרגלים (במדבר יג, כג): 'ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד וישארו במוט בשנים ומן הרמנים ומן התאנים'. לעומת המרגלים שהביאו פירות אלו ודיברו בגנותה של הארץ, במצוות הביכורים מביא האדם את הפירות הללו, מודה לקב"ה ומדבר בשבחה של ארץ ישראל. הרב אלחנן סמט בספרו²³ מביא מקבילות נוספות בין הביכורים למרגלים: (א) התורה מדגישה את זמן השליחות של המרגלים: 'והימים ימי **ביכורי** ענבים' (במדבר יג, כ).

(ב) במרגלים - '**ולקחתם מפרי הארץ**' (שם). בביכורים - '**ולקחת** מראשית כל **פרי** האדמה אשר תביא **מארצך**' (דברים כו, ב).

ג) במרגלים - '**באנו אל הארץ**' (במדבר יג, כז). בביכורים - '**באתי אל הארץ**' (דברים כו, ג). ד) במרגלים - 'וגם **זבת חלב ודבש** היא' (במדבר יג, כז). בביכורים - 'ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ **זבת חלב ודבש**' (דברים כו, ט).

מכל הנ"ל עולה, שאף שמצוות הביכורים מתקיימת בשלמותה מעצרת ועד החג, הרי שחג הסוכות הוא המתאים ביותר להבאת הביכורים, שעד אז הבשילו כל שבעת המינים, בשניהם הדגישה התורה את השמחה, ותכליתם - הודאה על הארץ ועל טובה.²⁴

ה. פסוקי הביכורים והרגלים מסתיימים בציווי 'לא תבשל גדי'

שד"ל בפירושו (שמות כג, יט) מקשר את מצוות הביכורים לאיסור 'לא תבשל גדי בחלב אמו' בשל היותו סמוך למצווה:

מאומדן הדעת נראה לי, שהיה מנהג קצת העמים או קצת אנשים גם מבני ישראל להקריב בכורות צאנם מבושלים בחלב אמם, כי כמו שנותנים לכהן ראשית הגז, כן יתכן שיהיה טוב וראוי להקריב **ראשית החלב**. והנה היו שוחטים הבכור והיו מבשלים אותו בחלב אמו והיו מאכילים אותו לכוהנים ועל ידי כך היו נותנים לגבוה

22. חידושי הגרמ"ז, 'בעניין מצוות ביכורים', סי' ג, עמ' קיז.

23. הרב אלחנן סמט, עיונים בפרשת השבוע ב, פרשת כי תבא, עמ' 383-399.

24. הרב יהודה עמיחי, אמונת עתיך 81 (תשס"ט), עמ' 28-35, מחלק בין הודאה על הארץ שהיא ציבורית, והודאה על הפירות שהיא פרטית.

ראשית הנולדים וראשית החלב יחד. לפיכך, אחר שהזכיר ראשית בכורי האדמה, הזכיר את איסור בישול הגדי בחלב אמו.²⁵

ללמדנו, שאין לעשות 'ביכורים' כאלו שעושים הגויים, ו'ביכורים' כאלו אינם לרצון ה'. גם הרמב"ם ב'מורה נבוכים' (ח"ג פמ"ח) התייחס לסמיכות איסור 'לא תבשל' לרגלים, וכך כתב:

ואמנם איסור בשר בחלב עם היותו מזון עב מאד בלא ספק ומוליד מילוי רב, אין רחוק אצלי שיש בו ריח עבודה זרה. אולי כך היו אוכלים בעבודה מעבודותיה או בחג מחגיהם. וממה שמחזק זה אצלי - זכור התורה אותו שני פעמים תחילת מה שציוותה עליו עם מצוות החג שלוש פעמים בשנה וגו' כאילו אמר בעת חגכם ובואכם לבית ה' אלוקיך לא תבשל מה שתבשל שם, כמו שהיו הם עושים [בחגיהם].

רש"י (דברים יד, כב) מפרש את הסמיכות כך:

לא תבשל גדי וגו', עשר תעשר - מה עניין זה אצל זה? אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, לא תגרמו לי לבשל גדיים של תבואה עד שהן במעי אמותיהן, שאם אין אתם מעשרים מעשרות כראוי, כשהוא סמוך להתבשל אני מוציא רוח קדים והיא משדפתן. שנאמר (מלכים ב' יט, כא) ושדפה לפני קמה, וכן לענין ביכורים [שנזכרו גם הם פעמיים בתורה בסמוך ל'לא תבשל גדי'. ולכן, גם לגביהם אומר הקב"ה לא תגרמו לי לבשל גדיים וכו'].

אם נחבר את כל הפירושים יחד, תעלה לנו כוונת התורה, מהם הביכורים הראויים וכיצד יש לחגוג ברגלים. לכן סמכה התורה את הרגלים והביכורים לאיסור לא תבשל, כדי ללמדנו שאיסור 'לא תבשל גדי' הוא היפך כוונת התורה - לא כך חוגגים ברגל, ואלו אינם ביכורים ראויים. והעוברים על כך, לא יזכו לשפע ברכה אלא לשידפון. והרי שכרה של מצוות הביכורים, כמו שאומר הנביא (יחזקאל מד, ל): 'וראשית כל ביכורי כל... להניח ברכה אל ביתך'. וכך גם ביאר 'ספר החינוך' במצווה תר"ו בשורשי מצוות הביכורים: בהיטיב אליו השם ברוך הוא ובברכו אותו ואת אדמתו לעשות פירות, וזכה להביאם לבית אלוקינו, ראוי לו לעורר לבבו בדברי פיהו ולחשוב כי הכל הגיע אליו מאת אדון העולם... ואחר השבח, מבקש מלפניו להתמיד הברכה עליו, ומתוך התעוררות נפשו בשבח השם ובטובו זוכה ומתברכת ארצו.

סיכום

סמיכות מצוות הביכורים לרגלים ולציווי 'לא תבשל גדי' בשמות כג, יד-יט וכן בפרק לד, כג-כו מלמדת אותנו מספר דברים:

א) מצוות הביכורים קשורות לשלוש הרגלים - ביכורי השעורים לפסח, ביכורי החיטים לשבועות, וביכורי הפירות משבועות ועד סוכות, אך בעיקר לחג סוכות.

²⁵ כעין זה כתב הספורנו, שמות לד, כו: 'ראשית בכורי אדמתך תביא - ובזה תשיג ההצלחה בפירות, כאומרו 'וראשית כל בכורי כל תתנו לכהן, להניח ברכה אל ביתך, לא תבשל גדי - כמעשה בני ניכר החושבים להשיג בזה ההצלחה בפירות או במקנה'.

(ב) כל סדר העלאת הביכורים מעצרת עד החג הוא בעל מאפיינים של עלייה לרגל, ומעין 'רגל' רביעי.
(ג) איסור 'לא תבשל גדי' מדגיש את מצוות הביכורים והרגלים, על דרך השלילה - כיצד **אין** לחוג את החגים, ואלו 'ביכורים' **אינם** רצויים לפני ה'.

